

МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ДО ОЦІНКИ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ІНВЕСТИЦІЙ

Коваленко М.В., к.е.н., старший викладач

Полтавська державна аграрна академія

Враховуючи незначні обсяги інвестиційних вкладень сільськогосподарських підприємств та їх короткостроковий характер, автор обґрунтовує необхідність комплексної оцінки ефективності використання інвестицій сільськогосподарського підприємства через розрахунок інтегрального показника ефективності використання інвестицій, який обчислюється на основі певного набору індикаторів результативності інвестиційних вкладень, скоригованих у відповідності до їх вагомості та інших чинників, і комплексно характеризує рівень ефективності використання інвестицій сільськогосподарських підприємств.

Визначення й оцінка рівня ефективності використання інвестицій через розрахунок інтегрального показника ефективності використання інвестицій враховує ефективність використання основних засобів, інвестиційних вкладень, земельних ресурсів та персоналу підприємства з урахуванням коефіцієнтів значимості показників.

Given the small volume of investments farms and their short-term nature, the author justifies the need for a comprehensive evaluation of investment efficiency of agricultural enterprises by calculating the integral index of efficiency of investment, which is calculated based on a specific set of performance indicators investments, adjusted according to their weight and other factors and comprehensively reflects the level of efficiency of investment farms.

Identification and rating of the level of investment efficiency by calculating the integral index of efficiency of investments into account the efficiency of fixed

assets, investments, land resources and personnel with due account of the importance of indicators.

Постановка проблеми. Гостра потреба сільського господарства країни в інвестиціях, їх очевидна недостатність породжує необхідність ефективного використання інвестиційних ресурсів. При цьому задача раціонального використання інвестицій може бути вирішена двома способами. Якщо обсяг інвестицій є величиною заданою, то необхідно намагатись отримати максимально можливий ефект від їх використання. Якщо ж відомий бажаний результат, який необхідно отримати за рахунок грошових вкладень, то необхідно шукати шляхи мінімізації витрат інвестиційних ресурсів, які дозволяють вирішити поставлену задачу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вагомий внесок в теорію з питань ефективності інвестицій зробили зарубіжні та вітчизняні вчені: В. Беренс, Д. Стейнер, І. Ансоф, С. Бір, П. Самуельсон, П. Хавранек, Г. Бірман, С. Шмідт, Л. Гітман, М. Джонк, В.Я. Амбросов, О.Ю. Амосов, В.Г. Андрійчук, І.А. Бланк, І.І. Вініченко, П.І. Гайдучий, В.М. Геєць, М.С. Герасимчук, А.Ф. Гойко, О.Е. Гудзь, М.Я. Дем'яненко, М.П. Денисенко, Ю.Я. Лузан, Ю.О. Лупенко, М.Й. Малік, І.П. Мойсеєнко, А.А. Пересада, П.Т. Саблук, В.М. Скупий, М.М. Федоров та інші. Їх наукові праці присвячені вивченню сутності та видів інвестицій, особливостям джерел формування інвестицій, інструментам та програмам державної підтримки інвестиційної діяльності, методам оцінки ефективності інвестиційних проектів. Однак, при всій різноманітності наукових праць, пов'язаних із цим питанням, відсутній комплексний підхід до оцінки ефективності використання інвестицій на основі визначення інтегрального показника ефективності використання інвестицій, який урахував би ефективність використання основного та оборотного капіталу, інвестиційних вкладень, земельних ресурсів та персоналу підприємства з урахуванням коефіцієнтів значимості часткових показників ефективності.

Постановка завдання. Метою даної статті є вибір і подальша реалізація варіантів, які забезпечують підвищення ефективності інвестицій з урахуванням максимально продуктивного використання інтенсивних факторів виробництва, усунення будь-яких втрат у господарській діяльності.

Виклад основного матеріалу дослідження. Коли оцінюється ефективність інвестицій, використовуються поняття «ефективність» та «ефект». Ефективність – це відношення результатів, досягнутих за рахунок інвестицій, і витрат, завдяки яким отримані ці результати. У практиці економічної оцінки інвестицій використовується також показник, який характеризує обернене відношення – відношення затрат до результатів (строк окупності). На відміну від ефективності, ефект – це різниця результатів і витрат [3].

Ефективність інвестиційних вкладень визначається співставленням ефекту від їх здійснення з їхньою величиною. В умовах інтенсифікації економіки задача ефективного використання інвестицій виступає як одна з першочергових. Ефект від здійснених витрат виражається у підвищенні продуктивності праці, збільшенні виробництва валової продукції сільського господарства, збільшенні величини чистого доходу та прибутку. Його співставляють з розміром інвестицій і, таким чином, визначають ефективність вкладення останніх.

Необхідною умовою збільшення виробництва та підвищення ефективності діяльності сільськогосподарських підприємств України є нарощування обсягів інвестиційних вкладень та підвищення ефективності їх використання, що потребує створення сприятливих умов для інтенсифікації інвестиційної діяльності. Однією зі складових вирішення цього актуального нині питання є застосування на практиці об'єктивної методики оцінки ефективності використання інвестицій. На сьогодні науковці не дійшли єдиної думки з приводу того, як найбільш економічно доцільно визначати ефективність інвестування сільськогосподарських підприємств: як один узагальнюючий показник чи як систему показників. На наш погляд, найбільш

резонним є твердження професора В.Й.Шияна про те, що наявність узагальненого показника не виключає можливостей використання системи показників ефективності [5].

Найбільш розповсюдженим способом визначення економічної ефективності використання інвестицій вважається відносна величина, яка визначається співставленням ефекту від їх здійснення з їхнім розміром. В якості ефекту можуть бути використані результативні показники виробничої діяльності: валова, товарна продукція, чистий прибуток.

В даний час в європейських країнах і в США існує ряд методів оцінки ефективності інвестицій, зокрема такі, які не включають і включають дисконтування. До методів, що не включають дисконтування, відносяться ті, які: базуються на розрахунку періоду окупності інвестицій (термін окупності); засновані на визначенні норми прибутку на капітал; засновані на розрахунку різниці між сумою прибутків і інвестиційних витрат за весь час використання інвестиційного проекту, що відомий під назвою Cash-flow або накопичене сальдо грошового потоку; метод порівняльної ефективності приведених витрат на виробництво продукції і вибору капітальних вкладень на основі порівняння маси прибутку (метод порівняння прибутку) [1].

Методи оцінки ефективності інвестицій, що не включають дисконтування, в більшості випадків називають статистичними. Ці методи опираються на проектні, планові і фактичні дані про витрати і результати, що обумовлені реалізацією інвестиційних проектів. При використанні цих методів в окремих випадках застосовують такий статистичний метод, як розрахунок середньорічних даних про витрати і результати (прибуток) за весь термін використання інвестиційного проекту.

Показники оцінки ефективності інвестиційних проектів, засновані на дисконтних методах розрахунку передбачають обов'язкове дисконтування інвестиційних витрат і доходів за окремими інтервалами досліджуваного періоду. Статистичні показники оцінки ефективності інвестицій ґрунтуються

на використанні статистичних даних про інвестиційні витрати і доходи без урахування фактора часу [1].

У сучасній інвестиційній практиці серед показників оцінки ефективності реальних інвестиційних проектів переважають показники, засновані на використанні дисконтних методів розрахунку [1]. Вони розраховуються за всіма значними інвестиційними проектами, розрахованими на довготерміновий період. Статистичні показники оцінки ефективності інвестицій використовуються переважно для оцінки ефективності короткострокових інвестиційних проектів [1].

Враховуючи незначні обсяги інвестиційних вкладень сільськогосподарських підприємств та їх короткостроковий характер (переважно 1 рік), вважаємо за необхідне обґрунтувати необхідність комплексної оцінки ефективності використання інвестицій сільськогосподарського підприємства через розрахунок інтегрального показника ефективності використання інвестицій, що враховує ефективність використання основного та оборотного капіталу, інвестиційних вкладень, земельних ресурсів та персоналу підприємства з урахуванням коефіцієнтів значимості показників. Під економічною ефективністю розуміємо систему економічних зв'язків, що визначають економічний зиск, за якого підприємство за рахунок отриманих від реалізації продукції грошових доходів відшкодовує витрати на її виробництво і реалізацію та отримує прибуток, як головне джерело відтворення вкладених у виробництво коштів.

Інтегральний показник ефективності використання інвестицій ($ІІІ_{EVI}$) – системний показник, який обчислюється на основі певного набору індикаторів результативності інвестиційних вкладень, скоригованих у відповідності до їх вагомості та інших чинників, і комплексно характеризує рівень ефективності використання інвестицій в усі фактори виробництва сільськогосподарського підприємства.

Розрахунок інтегрального показника ефективності використання інвестицій проводився за наступним алгоритмом:

1. Вибір відносних показників ефективності використання інвестиційних вкладень, на основі яких розраховується інтегральний показник ефективності використання інвестицій.

2. Розрахунок системи відносних показників економічної ефективності використання інвестицій.

3. Оцінка значимості відносних показників економічної ефективності використання інвестицій на основі експертних оцінок.

4. Розрахунок інтегрального показника ефективності використання інвестицій ($ІІІ_{ЕВІ}$).

5. Визначення інтегрального показника зміни ефективності використання інвестицій ($ІІІ_{ЗЕВІ}$) та аналіз часткових показників ефективності, що вплинули на його рівень.

Для визначення й комплексної оцінки рівня ефективності використання інвестицій в усі фактори виробництва запропоновано використовувати наступні показники ефективності:

- рентабельність капіталу;
- рентабельність інвестицій;
- рентабельність землі;
- рентабельність персоналу.

Рентабельність капіталу показує суму чистого прибутку, що припадає на 1 грн капіталу підприємства. Показник розраховуємо за формулою:

$$PK = \frac{ЧП}{K_{осн} + K_{об}}, \quad (1)$$

де PK – рентабельність капіталу, грн; $ЧП$ – чистий прибуток від господарської діяльності, тис. грн; $K_{осн}$ – основний капітал, тис. грн; $K_{об}$ – оборотний капітал, тис. грн.

Рентабельність інвестицій отримуємо шляхом зіставлення доходу від реальних інвестицій, який визначається на основі показника чистого грошового потоку [4], й розміру інвестицій:

$$PI = \frac{ЧП}{I}, \quad (2)$$

де PI – рентабельність інвестицій, грн; $ЧП$ – чистий грошовий потік, тис. грн; I – інвестиції, тис. грн.

Рентабельність землі – відношення чистого прибутку до вартості землі [5]:

$$PЗ = \frac{ЧП}{B_з}, \quad (3)$$

де $PЗ$ – рентабельність землі, грн; $ЧП$ – чистий прибуток від господарської діяльності, тис. грн; $B_з$ – вартість землі (грошова оцінка землі), тис. грн.

Рентабельність персоналу є одним з основних показників економічної ефективності використання інвестицій в людський капітал у сучасних умовах інтенсифікації сільськогосподарського виробництва. Він показує скільки прибутку отримає підприємство на 1 грн витрат на оплату праці персоналу.

Отже, рентабельність персоналу – співвідношення чистого прибутку і витрат на оплату праці:

$$PП = \frac{ЧП}{ВОП}, \quad (4)$$

де $PП$ – рентабельність персоналу, грн; $ЧП$ – чистий прибуток від господарської діяльності, тис. грн; $ВОП$ – витрати на оплату праці, тис. грн.

На основі цих показників визначаємо інтегральний показник ефективності використання інвестицій:

$$ПП_{EVI} = a_1 \cdot PK + a_2 \cdot PI + a_3 \cdot PЗ + a_4 \cdot PП, \quad (5)$$

де $ПП_{EVI}$ – інтегральний показник ефективності використання інвестицій; a_1, a_2, a_3, a_4 – вагові коефіцієнти, що визначають значущість показників; PK – рентабельність капіталу, грн; PI – рентабельність інвестицій, грн; $PЗ$ – рентабельність землі, грн; $PП$ – рентабельність персоналу, грн.

Значимість показників встановлюється на основі експертних оцінок. З цією метою проводиться анкетування керівників, головних спеціалістів сільськогосподарських підприємств та науковців, а ранжування виглядає таким чином: рентабельність капіталу – 35 %; рентабельність інвестицій – 20 %; рентабельність землі – 30 %; рентабельність персоналу – 15 %.

Вагомість показників може коригуватись в залежності від конкретної економічної й соціальної ситуації, організації виробництва, природно-економічної зони, розмірів підприємства, спеціалізації діяльності, інших факторів.

Критерії оцінки рівня ефективності використання інвестицій залежать від поставленої задачі аналізу:

- при аналізі рівня ефективності використання інвестицій на рівні окремого підприємства за критерій ефективності слід приймати найбільше значення інтегрального показника ефективності, отримане за досліджуваний період;

- при дослідженні рівня ефективності використання інвестицій ряду підприємств даної природно-економічної зони критерієм ефективності обирається підприємство, яке має найвищий рівень ефективності використання інвестицій серед усіх аналізованих сільськогосподарських підприємств.

Часткові показники визначаються шляхом співставлення результативних показників діяльності підприємства з показниками залучення основних виробничих ресурсів та обсягом інвестиційних вкладень. При цьому в якості результативних показників доцільно використовувати валову продукцію або чистий прибуток.

З метою визначення ступеня впливу на загальний показник ефективності використання інвестицій часткових показників пропонуємо визначати інтегральний показник зміни ефективності використання інвестицій ($III_{зЕВІ}$), що дозволяє прослідкувати динаміку зміни ефективності використання інвестицій і визначити внесок часткових показників у збільшення (зменшення) загального показника ефективності.

Розрахунок інтегрального показника зміни ефективності використання інвестицій проводиться за наступною формулою:

$$III_{зЕВІ} = a_1 \cdot \Delta PK + a_2 \cdot \Delta PI + a_3 \cdot \Delta PЗ + a_4 \cdot \Delta PП, \quad (1.6)$$

де $III_{зЕВІ}$ – інтегральний показник зміни ефективності використання інвестицій; a_1, a_2, a_3, a_4 – вагові коефіцієнти, що визначають значущість показників; ΔPK – зміна рентабельності капіталу, грн; ΔPI – зміна рентабельності інвестицій, грн; $\Delta PЗ$ – зміна рентабельності землі, грн; $\Delta PП$ – зміна рентабельності персоналу, грн.

Збільшення в динаміці величини інтегрального показника зміни ефективності використання інвестицій свідчить про підвищення ефективності використання інвестицій та дозволяє виявити резерви підвищення ефективності використання окремих елементів виробничої системи підприємства.

Перевагою розроблених підходів є їх комплексність: визначення й оцінка рівня ефективності використання інвестицій за допомогою інтегрального показника ефективності використання інвестицій доповнюються аналізом та оцінкою впливу часткових показників, включених у модель, на загальний економічний ефект за допомогою інтегрального показника зміни ефективності використання та інвестицій.

Висновки. Інвестиційні процеси в сільському господарстві протікають досить повільно і не створюють умов для ефективного розвитку головної життєзабезпечуючої галузі країни. Між тим, інвестиційна політика в сільському господарстві відкриває можливості для забезпечення його сталого розвитку шляхом застосування ефективних форм інвестування, продуктивного використання ресурсного, виробничого, демографічного, науково-технічного потенціалів галузі, запровадження прозорості та простої процедури оподаткування, посилення державної підтримки виробників-аграріїв, створення умов для нарощування обсягів інвестицій у галузь, поліпшення відтворювальної структури капіталовкладень тощо.

Інвестиційна політика має взяти на себе функцію стимулятора відродження сільського господарства через розробку ефективних інвестиційних програм, які включають зміцнення власного інвестиційного потенціалу галузі, розвиток виробничої і соціальної інфраструктури на селі,

формування і розвиток кредитної інфраструктури, залучення іноземних інвестицій, розвиток інноваційних форм інвестиційної діяльності.

Оцінка інвестиційних процесів зумовлює необхідність комплексного підходу до формування інвестицій сільськогосподарських підприємств шляхом оптимального поєднання власних і кредитних ресурсів та дієвої державної підтримки. Оцінка ефективності використання інвестицій відкриває нові перспективи для продуктивного функціонування вітчизняних аграрних підприємств, дозволяє розробити грамотну інвестиційну стратегію нарощування ресурсного потенціалу.

Список використаних джерел:

1. Бланк И.А. Инвестиционный менеджмент : [учебный курс] / И.А. Бланк. – К. : Эльга-Н, Ника-Центр, 2002. – 448 с.
2. Лаврук В.В. Методичні підходи до оцінки й вибору інноваційно-інвестиційних проектів в агропромисловому виробництві / В.В. Лаврук // Науковий вісник національного університету біоресурсів і природокористування України. – 15/12/2011. – № 168. – Ч.3: Економіка, аграрний менеджмент, бізнес – С. 43-47.
3. Несветаев Ю.А. Экономическая оценка инвестиций : [учебное пособие] / Ю.А. Несветаев. – М. : МГИУ, 2003. – 163 с.
4. Онегіна В.М. Інвестиційний менеджмент : [текст] / В.М. Онегіна. – Харків. : ХНТУСГ, 2006. – 121 с.
5. Шепотько Л. Деякі аспекти макроекономічного регулювання аграрної сфери / Л. Шепотько, І. Прокопа // Економіка України. – 2001. – № 3. – С. 51–58.
6. Экономика сельского хозяйства / Под ред. И.А. Минакова. – [2-е изд., доп. и перераб.]. – М. : КолосС, 2005. – 400 с.